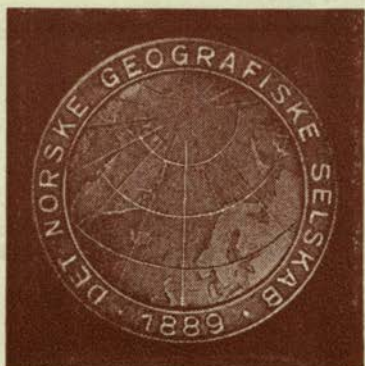

Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelser
Meddelelse nr. 65

Særtrykk av Norsk Geografisk Tidsskrift, Bind XI, Hefte 2, 1946.

GUNNAR AASGAARD
I SVALBARD UNDER OG
ETTER VERDENSKRIGEN

A. W. BRØGGERS BOKTRYKKERI A/S - OSLO

NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER

Observatoriegaten 1, Oslo

MEDDELELSER:

- Nr. 1. PETERSEN, K., *Isforholdene i Nordishavet i 1881 og 1882*. Optrykk av avis-artikler. Med en innleedn. av A. Hoel. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 1, h. 4. 1926. Kr. 1,00. [Utsolgt.]
- " 2. HOEL, A., *Om ordningen av de territoriale krav på Svalbard*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 1. 1928. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- " 3. HOEL, A., *Suverenitetsspørsmålene i polartraktene*. — Særtr. av Nordmands-Forbundet, årg. 21, h. 4 & 5. 1928. Kr. 1,00. [Utsolgt.]
- " 4. BROCH, O. J., E. FJELD og A. HØYGAARD, *På ski over den sydlige del av Spitsbergen*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 3—4. 1928. Kr. 1,00.
- " 5. TANDBERG, ROLF S., *Med hundespenn på eftersøking etter „Italia“-folkene*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr. b. 2, h. 3—4. 1928. Kr. 2,20.
- " 6. KJÆR, R., *Farvannsbeskrivelse over kysten av Bjørnøya*. 1929. Kr. 1,60.
- " 7. NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER, *Jan Mayen. En oversikt over øens natur, historie og bygning*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 7. 1929. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- " 8. I. LID, JOHANNES, *Mariskardet på Svalbard*. II. ISACHSEN, FRIDTJOV, *Tidligere utforskning av området mellom Isfjorden og Wijdebay på Svalbard*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 2, h. 7. 1929. Kr. 1,60.
- " 9. LYNGE, B., *Moskusoksen i Øst-Grønland*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 1. 1930. Kr. 1,60. [Utsolgt.]
- " 10. NORGES SVALBARD- OG ISHAVS-UNDERSØKELSER, *Dagbok ført av Adolf Brandal under en overvintring på Øst-Grønland 1908—1909*. 1930. Kr. 3,40. [Utsolgt.]
- " 11. ORVIN, A. K., *Ekspedisjonen til Øst-Grønland med „Veslekari“ sommeren 1929*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 2—3. 1930. Kr. 2,80.
- " 12. ISACHSEN, G., *I. Norske Undersøkelser ved Sydpollandet 1929—31. II. „Norvegia“-ekspedisjonen 1930—31*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 5—8. 1931. Kr. 1,60.
- " 13. *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner sommeren 1930*. I. ORVIN, A. K., *Ekspedisjonen til Jan Mayen og Øst-Grønland*. II. KJÆR, R., *Ekspedisjonen til Svalbard-farvannene*. III. FREBOLD, H., *Ekspedisjonen til Spitsbergen*. IV. HORN, G., *Ekspedisjonen til Frans Josefs Land*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 3, h. 5—8. 1931. Kr. 2,20.
- " 14. I. HØEG, O. A., *The Fossil Wood from the Tertiary at Myggbukta, East Greenland*. II. ORVIN, A. K., *A Fossil River Bed in East Greenland*. — Særtr. av Norsk Geol. Tidsskr., b. 12. 1931. Kr. 3,60.
- " 15. VOGT, T., *Landets senkning i nutiden på Spitsbergen og Øst-Grønland*. — Særtr. av Norsk Geol. Tidsskr., b. 12. 1931. Kr. 1,00.
- " 16. HØEG, O. A., *Blütenbiologische Beobachtungen aus Spitzbergen*. 1932. Kr. 1,60.
- " 17. HØEG, O. A., *Notes on Some Arctic Fossil Wood, With a Redescription of Cupressinoxylon Polyommatum, Cramer*. 1932. Kr. 1,60.
- " 18. ISACHSEN, G. OG F. ISACHSEN, *Norske fangstmenns og fiskeres ferder til Grønland 1922—1931*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 1—3. 1932. Kr. 2,80.
- " 19. ISACHSEN, G. OG F. ISACHSEN, *Hvor langt mot nord kom de norrøne grønlendinger på sine fangstferder i ubygdene*. — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 1—3. 1932. Kr. 1,00.

SVALBARD UNDER OG ETTER VERDENSKRIGEN

AV

GUNNAR AASGAARD

Da verdenskrigen brøt ut i 1939, ble det straks vanskeligere å skaffe proviant og materialforsyninger til Svalbard, men det var dog gjort innkjøp i så god tid at anleggene fikk sitt fulle utstyr.

Vinteren 1939—40 var mulighetene for utvidelse av kullproduksjonen på Svalbard blitt drøftet i Oslo på grunn av de stigende kullpriser og vanskelighetene ved å få tak i kull i det hele tatt.

Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S hadde om våren 1939 startet produksjonsdrift i den nye gruve nr. 1 ved Sverdrupbyen og gjenopptok oppfarings- og undersøkelsesdriften ved Sveagruva i større målestokk med henblikk på full produksjonsdrift sommeren 1940. Det nye gruvemaskineriet for denne gruve nådde imidlertid ikke fram; det ble senket underveis. Under drøftelsene kom man også inn på gjenopptagelsen av kulldriften ved Kings Bayselskapets gruve ved Ny-Ålesund og produksjonsdrift ved Norske Kulfelters gruver ved Moskushamn (tidligere Hiorthhamn). Her hadde allerede sistnevnte selskap, som i sin helhet var overtatt av skipsreder Jacob Kjøde i Bergen, gått i gang med undersøkelsesdrift og det ble bygd en ny taubanestasjon og praktisk talt helt ny taubane opp til gruve i Hiorthfjellet.

Tyskernes overfall på Norge den 9. april 1940 satte en stopper for alle planer om utvidelse av kulldriften på Svalbard, men Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S fikk fortsette sin produksjon uforstyrret foreløpig og likeså skipningen til Norge.

Det var truffet den avtale at Brenselforsyningen som hadde overtatt hele landets kullforsyning skulle dekke forbruket over hele Nord-Norge ned til Namsos med Svalbardkull, og så skulle Syd-Norge få tilstrekkelig kull fra Tyskland. Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S fikk sendt oppover nok forsyninger for den fortsatte drift vinteren

1940—41, idet det var av den største betydning for landet at man fikk kull nok til sammen med den sterkt økede vedhugst å dekke behovet. Man hadde regnet med at kullforsendelsene fra Svalbard til Norge skulle kunne fortsette også sommeren 1941, men det viste seg meget snart at forholdet var blitt annerledes etter at Russland var kommet med i krigen fra den 22. juni samme år. Det første varsel kom da radiostasjonen på Bjørnøya forsvant fra eteren. Det viste seg senere at den var blitt stengt og nedbrent av allierte flåtestyrker for at det ikke skulle kunne sendes noen slags meddelelser om allierte flåtebevegelser i nærheten.

Den 31. juli kom en alliert flåteavdeling til Svalbard og landsatte en militærguvernør med vakt, og denne overtok kontrollen av Svalbard på de alliertes vegne. All telegrafforbindelse ble satt under kontroll og en lastebåt som nettopp var tillastet ble tatt som prise og sendt til Storbritannia. 60—70 frivillige fikk bli med for å melde seg til krigstjeneste.

Telegrafstasjonen fikk ordre om å fortsette sendingen som før for å gi inntrykk av at driften fortsatte uforstyrret. Kullgruvene hadde fått ordre om å fortsette driften som tidligere, men nå for de alliertes regning, og sysselmann og bergmester, samt post- og telegraffunksjonærer fikk ordre om å fortsette i sine embeder og stillinger under Norges konge. Meningen var at flåten skulle komme tilbake etter en ukes tid, men det gikk både to og tre uker og nervøsiteten ved anleggene ble etter hånden meget stor, idet tyske fly et par ganger kretset over landet uten at de dog kan ha oppdaget noe mistenkelig, idet det fremdeles ankom en del lastebåter fra Norge. To små hvalfangere (motorskøyter) kom også inn til Longyearbyen. De var utsendt for å drive fangst av småhval som et tilskudd til kjøttproduksjonen i Norge. Militærguvernøren sendte etter tre ukers forløp den ene skøyte til Island for å anmode om at noe ble gjort for beskyttelsen av Spitsbergen, idet folkene bare gikk og ventet på flåten uten at det ble utført noe videre arbeid.

Den 25. august om morgenen kom den britiske flåte tilbake med kanadiske landgangsstyrker og en liten norsk militærtropp, Svalbards distriktskommando, som meddelte at den allierte krigsledelse etter inngående drøftelse var kommet til, at de ikke hadde flåtestyrker nok til å beskytte hele Spitsbergenøygruppen. Derfor var det blitt bestemt å evakuere befolkningen og å ødelegge de viktigste maskinsentra således at tyskerne ikke skulle kunne nyttiggjøre kullgruvene. Det var også

ordre om å brenne kullagrene. — Da ordren gikk ut på at ødeleggelsen skulle foretas på en sådan måte at driften kunne gjenopptas på forholdsvist kort varsel, protesterte sysselmannen, bergmesteren og selskapets ledelse mot brenning av kullagrene, da det ikke kunne bli noen muligheter for tyskerne å hente endog de utbrutte kull når f. eks. deler av kraftstasjonen og taubanestasjonen var fjernet eller ødelagt. Så åpent som Svalbard ligger for angrep fra sjøen ville ikke tyskerne kunne få innlastet noen større kullkvanta uten oppsetting av nytt maskineri og *det* ville lett kunne hindres. De ville bare kunne få om bord noen ubetydelige vognlaster. Dette var *vår* mening, som kjente forholdet der oppe, men militærordre var ordre og det viste seg umulig å få forhindret antenningen av kullagrene.

Bestemmelsen var at russerne først skulle evakueres til Murmansk og de fikk bare omtrent halvannet døgnns varsel til å gjøre seg klar til avreisen. Kullagrene i Barentsburg og Grumantbyen ble antent og demoleringen av en del av anleggene begynte straks. Som transportskip hadde flåten med den tidligere luksUSDamper M/S »Empress of Canada« som medtok samtlige russere, omkring 2000, og gikk til Arkhangelsk med dem. Deretter kom den tilbake for å hente nordmennene den 29. august.

Straks ordren om evakueringen var kommet gikk også Store Norske i gang med å bortta de viktigste maskindeler i kraftstasjonen og på taubanestasjonene, således at drift ble forhindret, idet nye deler da først måtte anskaffes og oppsendes eller også måtte der bygges helt nye stasjoner. Gruvene ble gjort klar til å tåle en lengere tids påkjenning, idet alle drifter fikk ekstra understøttelser og lokomotiver, maskineri og gruvevogner ble samlet i gruverom hvor det var liten sannsynlighet for ras. Samtidig pågikk nedkjøring til kaiene av proviant og de forsyninger som de militære hadde varslet om skulle medtas. Folkene skulle også få tid til å pakke sine egne eiendeler. Det aller vesentligste måtte igjensettes, idet hver person bare fikk lov til å ta med opptil en vekt av 50 kg og familiene i tillegg hertil 100 kg. Alle offentlige arkiver skulle medtas til Storbritannia hvor de skulle sendes direkte til den norske regjering i London. Det var vanskelig å få nok arbeidshjelp, særlig til gruvene og man ble til sist nødt til å gå til en regulær utskrivning av de nødvendige mannskaper fra dag til dag.

Gruvebelegget i Ny-Ålesund var blitt hentet av en egen destroyer. Kraftstasjonen og sprengstofflagrene var blitt sprengt og kullagrene antent også der. Destroyeren hentet også samtlige fangstmenn nordover

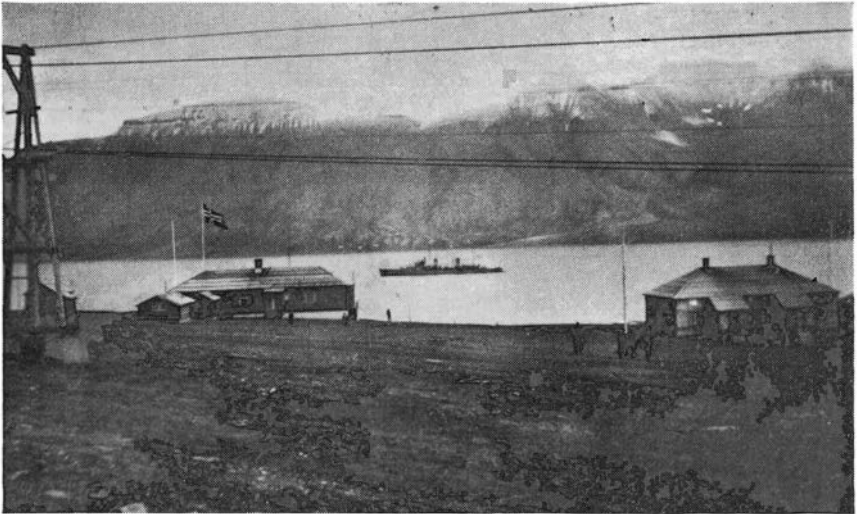

Fig.1. Krysseren »Aurora« i Adventfjorden før evakueringen den 2. september 1941 fra Longyearbyen. Sysselmannsboligen til venstre, bergmesterboligen til høyre. Begge disse hus ble brent ned av tyskerne den 9. september 1943.

G. A. fot.

helt til Biskayerhuken og alle disse ankom til Longyearbyen den 30. august. Avgangen var bestemt til om morgenen den 2. september, men destroyeren som skulle hente oss kom for sent på ettermiddagen så arbeidermessen måtte åpnes igjen for å skaffe de ventende folkene mat. Det viste seg da at det var gjort atskillige innbrudd i de avlåste barakkerom. Samtlige sivile reiste fra Longyearbyen, unntatt noen få ingeniører og formenn som hjalp til med å holde kraftstasjonen i gang til siste øyeblikk av hensyn til radiostasjonen. De siste demoleringer, samt antenning av kullagret på Hotellneset fant sted den følgende dag. Kjelen på kraftstasjonen ble blåst ned og det siste damp turbinaggregat ble demolert ved at rotoren ble uttatt og maskindeler fjernet. Det var ikke blitt tid til å ta denne siste rotor ombord som meningen var. Av de to øvrige rotor er kom en med til Storbritannia, mens den andre (fra den største turbin) falt i sjøen, da den skulle bringes ombord.

Destroyeren tok folkene ut til krysseren »Aurora« som ventet lenger ute i Adventfjorden og denne gikk så om natten ut til M/S »Empress of Canada« som lå forankret inne i Grønfjorden under sterk bevokning av krigsskip. I løpet av den følgende dag ble oljeforsyningene i Barentsburg brent mens man ventet på destroyeren, som

Fig. 2. Samling ved stranden før evakueringen den 2. september 1941 fra Longyearbyen. — N. T. B. billedarkiv.

hentet de siste folkene fra Sveagruba og Longyearbyen. Radiostasjonen og fyret på Kapp Linné i Isfjordmunningen og den gamle radiostasjon i Grønfjorden ble også ødelagt før avreisen som foregikk klokken 23 om kvelden forbi Barentsburg hvor de brennende oljebeholdere lyste opp i mørket. — Mange av husene i Barentsburg og Grumant var allerede brent og demolert av russerne. I alt var det 798 norske på »Empress of Canada«, dertil reiste en del på kullbåtene og skøytene, i alt ble omkring 900 norske evakuert fra Svalbard.

Kursen ble lagt for Island, deretter forbi Hebriderne og eskadren kom til Clydefjorden i Skottland den 8. september. Her måtte vi vente i Greenock et døgn før det kunne bli ordnet med innløsning på to skoler i Glasgow. Hele evakueringen av Svalbard hadde nemlig vært strengt hemmeligholdt, således at ingen andre enn regjeringens medlemmer og flåteavdelingen hadde kjent noe til planen for ikke å utsette ekspedisjonen for unødig fare.

De stridsdyktige mannskaper ble snart fordelt til den norske hær, flåte og flyvåpnet og de eldre sjømenn ble tatt til handelsflåten. Vanskeligst var det å plasere de mange eldre formenn og gruvearbeidere, men 125 av disse ble til slutt skaffet plass ved tunnelarbeider på Orknøyene og ble installert som en egen norsk koloni i Lyness.

Det var å vente at tyskerne ville undersøke forholdene på Svalbard så snart evakueringen ble bekjentgjort den 12. september fra London. Det var en del sammenstøt der oppe allerede samme høst mellom allierte og tyske styrker. De tyske undersøkelser foregikk med fly og en del mannskaper ble satt i land ved Longyearbyen. De var meget mistenksomme etter hva det er blitt opplyst av en norsk arbeider som ble igjen og som ble tatt til fange av tyskerne. De trodde evakueringen var en felle fra de alliertes side. Da de forstod at landet virkelig var evakuert opprettet de en værvarslingsstasjon oppe i Adventdalen i en hytte ikke langt fra en stor slette som dannet en naturlig flyplass. Fra denne hadde de forbindelse med Banak og andre flyplasser i Nord-Norge. Tyskerne brukte først sjøfly, men etter at to av disse hadde gått tapt i Adventbukta gikk de senere over til å bruke landfly til Svalbard.

Allerede før evakueringen ble det i Longyearbyen foreslått å gjenlegge en liten vaktavdeling der under militær kommando for å ta vare på gruveanleggene, men dette ble dog oppgitt fordi folkene var nervøse for at hvis noen senere ble tatt til fange av tyskerne kunne det bli avpresset dem opplysninger om hvilke frivillige det var, som allerede med »Dagny I« var reist til Storbritannia. Store Norske Spitsbergen Kulkompanis direktør, Einar Sverdrup, som var blant de evakuerte i London, foreslo for den norske regjering at det skulle sendes opp en ekspedisjon våren 1942 for å ta Longyearbyen tilbake og for å ta åtgjerder så de norske gruver ikke skulle bli fylt med vann under vårløsningen. Regjeringen gikk med på planen og en ekspedisjon som for en stor del bestod av tidligere gruvearbeidere ble sendt oppover i de første dager av mai 1942 på isbryteren »Isbjørn« og ishavsskuten »Selis«. Ekspedisjonen kom uhindret fram til Svalbard, men ble oppdaget av et tysk speiderfly om morgenen den 14. mai og om ettermiddagen kom to bombemaskiner og senket »Isbjørn« og satte »Selis« i brann. Direktør Sverdrup som var ekspedisjonens sjef som oberstløytnant gikk ned med »Isbjørn« med en del av folkene og andre ble drept ved maskingeværild på isen. I alt ble 14 mann drept ved angrepet og senere falt en mann av ekspedisjonen i en bresprekk og omkom, på vei til Sveagruva.

De sårede ble avhentet av allierte fly og innlagt på den norske hospitalsavdeling i Edinburgh, mens en ny styrke ble sendt oppover. Tyskerne trakk seg tilbake så snart de norske styrker ankom og senere har Isfjorddistriktet på Vest-Spitsbergen vært holdt av en norsk gar-

nison med stasjoner i Barentsburg og på Kapp Heer, samt i Longyearbyen. Disse steder ble befestet med en del kanoner og maskingevær. Det ble også henlagt en liten vaktstyrke til Sveagruva i Braganza. At bevoktningen var av betydning viste seg i 1944 da vaktene var trukket tilbake fra Braganza. Tyskerne hadde nemlig da helt uforstyrret kunnet brenne hele anlegget. — Radioforbindelse mellom garnisonen og den britiske flåteledelse ble opprettet og daglige værrapporter ble sendt.

Tyskerne forsøkte imidlertid også å skaffe seg stasjoner på Svalbard for sin værvarsling og det måtte en stadig kontroll til for å holde dem borte. En gang ble en tysk avdeling drevet ut av Ny-Ålesund og senere fant man en tysk automatisk værvarslingsstasjon i Signehamn i bunnen av Krossfjorden. Denne stasjon ble ødelagt av den norske garnison i Barentsburg som sendte en tropp innover i en motorbåt. Tyskerne hadde gjort bruk av en fangsthytte ved Signehamna, men hadde dessuten bygd et større hus så langt inne på land at det ikke kunne sees fra sjøen. Begge hus og stasjonen ble ødelagt. En norsk og en tysk grav minner om sammenstøtet. En tysk undervannsbåt dukket opp etterat stasjonen var ødelagt. Det er sannsynlig at ubåten er blitt varslet av tyskerne om det norske angrep og den har da hentet de tyske mannskaper på Kapp Mitra, idet nordmennene fulgte sporene der ut uten dog å finne noen folk. Ubåten har så fått opplyst at de norske styrker bare hadde en motorbåt til hjelp og gikk inn for å ødelegge denne. Som hevn for den ødelagte tyske stasjon brente de så på utgående en fangsthytte i Ebeltoftthamna. Det var hovedstasjonen i dette fangstfelt.

Tyskerne hjemsokte stadig den norske garnison på Svalbard med fly og undervannsbåter. Et tysk fly ble tvunget ned over Moskushamn. Det kom bort i taubanekabelen og gikk i bakken rett opp for husene. Fire flyvere omkom og ligger begravd på stedet. Et annet tysk landfly opplyses å være gått ned oppe i Sassendalen. Mannskapene fra dette fly er antakelig blitt avhentet av undervannsbåt. De er ikke blitt sett av de norske vaktstyrker.

Den 8. og 9. september 1943 angrep en større tysk flåtestyrke bestående av »Tirpitz« og »Scharnhorst« samt omkring 10 jagere Barentsburg, Grumantbyen og Longyearbyen. »Tirpitz« lå utenfor og beskyt Barentsburg, »Scharnhorst« gikk inn og skjøt restene av Grumantbyen i brann, mens to jagere gikk helt inn Adventfjorden og landsatte tropper i Longyearbyen etter at de hadde skutt kraftstasjonen og bebyggelsen ved sjøen i brann. Garnisonene i Barentsburg og i Longyearbyen kunne

Fig. 3. Slik så det ut i Longyearbyen etter at tyskerne hadde brent bebyggelsen ned under landgangen i september 1943. — N. T. B. billedarkiv.

ikke gjøre stort mot de overveldende tyske styrker og trakk seg etter kort kamp tilbake opp i fjellene. I alt falt 6 mann i Barentsburg og Longyearbyen, mens 30—40 mann ble tatt til fange, deriblant sjefen, kommandør Brødsdorf. De ble tatt med til Norge og senere sendt til Tyskland.

Tidligere hadde hovedforsvaret vært plasert ved inngangen av Isfjorden, dvs. ved Barentsburg og Kapp Heer, men etter dette angrep ble hovedkvarteret flyttet inn til Longyearbyen og bare en mindre styrke ble lagt igjen ved Isfjordmunningen. Ved Longyearbyen viste det seg at en Boforskanon ikke var mere ødelagt enn at den hurtig kunne settes i stand og ved hjelp av denne greide styrkene å holde ubåtene på avstand inntil nytt skyts kunne fåes opp fra Storbritannia.

Det var i 1943 planlagt å sende en ekspedisjon oppover med 100 mann av tidligere Svalbardarbeidere som var uttatt i Storbritannia. De skulle begynne å sette i stand taubanen og mest mulig av gruvemaskineriet i løpet av vinteren 1943—1944. Avgangen ble forhindret ved det tyske flåteangrep som kom åtte dager før den norske ekspedisjons avreise fra Skottland. Derfor ble bare militærgarnisonen opprettholdt uten at man la an på annet sivilt arbeid enn en del opprydding i kraftstasjonen og overhaling av maskiner.

Fig. 4. Branntomter i Barentsburg etter det tyske flåteangrep i september 1943.
N. T. B. billedarkiv.

Under det tyske angrep var det meste av Longyearbyen nedbrent. Ved sjøen stod bare tre lagerhus igjen og oppe i byen var sykehuset og den gamle kontorbygning, samt én liten formannsbolig reddet. Tyskerne hadde først skutt husene ved kaien og på brinken ovenfor den i brann med branngranater og deretter dro de tyske soldater fra hus til hus og tente på. De rakk imidlertid ikke så langt opp som til Sverdrupbyen før de ble kalt tilbake og jagerne skjøt derpå den gamle og den nye taubanestasjonen med kullsiloen til gruve nr. 2 i brann, og likeså husene i Sverdrupbyen. Her brente imidlertid bare en stor barakke og ingeniørboligen, mens de bakenforliggende hus bare ble skadet av granater. Selve taubanestasjonen og kullsiloen til den nye gruve nr. 1 oppe i dalsiden ovenfor Sverdrupbyen kunne ikke nåes av jagernes kanoner så dette anlegget forble helt uskadd. Også den store taubanestasjon ved Longyearbyen, Sentralstasjonen, som dannet bindeleddet mellom gruvene og lagringsplassen på Hotellneset ble reddet, visstnok fordi den ble skjult av røken fra de brennende lagerhus og tømmeropplegg ved sjøen og fra sysselmannsboligen og formannsboligene oppe på brinken. Alle disse var skutt i brann på forhånd. Garnisonen ble forsterket igjen og ble installert i de gjenstående hus, og også i Moskushamn.

I løpet av vinteren 1943—1944 ble man imidlertid klar over at en alvorlig fare truet Store Norskes hovedgruve (gruve nr. 2) ved Longyearbyen. Brannen fra kullsiloen ved den nye hovedstoll åt seg opp gjennom en kulltipp til en dårligere kullgang som ligger 14 m over hovedgangen og hvor der var inndrevet en ca. 30 m lang undersøkelsesstoll. Denne øvre kullgangen ble antent og senere også selve hovedgangen ved innslaget. Slukningsmannskap ble oppsendt høsten 1944 og de greide i løpet av vinteren 1944—1945 å holde brannen stangen, men de manglet vann til en effektiv slukning. Våren 1945 ble to store pumper og 5" rørledninger oppsendt med første krigsskip som kom opp for å avløse garnisonen og i løpet av sommeren 1945 lyktes det å slukke ilden ved stollinnslaget, men elvevannet frøs for tidlig til at man fikk slukket brannen også i den øvre kullgang. Meningen er å gå i gang med slukning også her så snart man får flomvannet i elven igjen i år (1946), eller iallfall å innsirkle brannstedene. Det er en vanskelig og hard jobb men meget avhenger av at den lykkes, både av sikkerhetshensyn og fordi det er denne gruve nr. 2 med sine store oppfarte kullarealer som *hurtig* kan gi oss en stor kullproduksjon fra Svalbard.

I 1945 igangsatte Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S opprydding ved den indre kai, gamlekaien, og fikk oppsatt en del nye lagerhus og likedan ble det oppsatt en stor messe med plass for 60 mann til kraftstasjonen og taubanen. I Sverdrupbyen ble etter hvert tre store barakker og 2 mindre lagerhus oppsatt. Derved har man plass for henimot 300 mann deroppe. Dessuten er det bygd en stor messe på Hotellneset med plass for 70 taubane- og lastemannskaper. Kraftstasjonen kom under tak igjen i løpet av sommeren og et nytt damp-turbinaggregat som av Londonkontoret var blitt innkjøpt fra Sverige ble satt i drift i midten av oktober 1945. I løpet av høsten ble taubanen brakt i orden til lagringsplassen på Hotellneset og lagringsbro som var bestilt i England ble oppsendt i løpet av våren og sommeren 1945. Gruve nr. 1 har vært i drift fra høsten 1945 med oppfaringsarbeider og en mindre produksjon, mest for eget behov.

På grunn av at en båt med avløsningsmannskaper og gruvemaskineri ikke fant fram i mørket høsten 1945 har selskapet hatt lite folk til å arbeide i gruvene, 60 mann i gruve nr. 1, istedenfor 120. Av samme grunn ble det også liten drift i Sveagruva som var blitt helt nedbrent av tyskerne i 1944 som tidligere nevnt. En norsk ekspedisjon på 4 mann som var på vei i motorbåt til Sveagruva for oppmåling i

slutten av august måned, møtte en tysk undervannsbåt like innenfor Akseløysundet. Motorbåten ble skutt i stykker på bredden og en nordmann, telegrafisten, falt, mens de øvrige fikk reddet seg oppover brinken. Da en ekspedisjon 8 dager senere kom fram over land til Sveagruva, fant den hele byen brent. Også her er det i løpet av høsten og vinteren oppført en del lagerhus og boliger, innkjøpt fra Sverige, samt sykehus og en foreløpig dieselmotorkraftstasjon på 600 kw. Det har også vært en mindre oppfæringsdrift i gruva med 20 mann, men hele produksjonsdriften ved begge Store Norske Spitsbergen Kulkompani anlegg ble forpurret på grunn av at avløsningen med 150 mann ikke kom opp i fjor.

Ved Kings Bay Kul Compani A/S's anlegg i Ny-Ålesund fant man at anleggene var kommet forholdsvis bra gjennom krigstiden, idet bare tre hus, nemlig sykehuset og to funksjonærboliger var brent og for øvrig var det en del granatskade på husene, men disse var det dog forholdsvis lett å reparere. Kaien og jernbanen var uskadd, men anlegget var rundstjålet for all slags utstyr. — Også dette selskap hadde under Englands-oppholdet bestilt et damp turbinaggregat i Sverige for å få den hurtig klar til oppsetting, idet man visste at den gamle var ødelagt da stasjonen ble sprengt i 1941. En spisemesse og fire barakkebygninger var også innkjøpt i Sverige. Disse ble oppført sommeren 1945 samtidig med at de gamle husene ble utbedret og den nye gruva, som var opptatt i 1941, ble tømt for vann og is.

Kingsbay-selskapet hadde sommeren 1945 et belegg på omkring 180 mann og har vinteren 1945—46 arbeidet med omkring 140. Store Norske Spitsbergen Kulkompani hadde i 1945 etter hvert øket styrken til 400 mann, men henimot 100 reiste ned senhøstes 1945, således at det var et vinterbelegg på omkring 320, hvorav 260 i Longyearbyen og Sverdrupbyen, og 60 i Sveagruva. Tilsammen har det overvintret omkring 460 norske på Svalbard 1945—1946.

Produksjonen i løpet av vinteren 1945—1946 er blitt meget liten, men vil kunne økes etter hvert utover sommeren og høsten etter som anleggene blir ferdige. Høsten 1946 vil antakelig Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S kunne ha gruvene nr. 1 og Sveagruva i drift, dertil kommer Kingsbay og det vil også bli gjenopptatt drift ved Norske Kulfelter A/S's gruver i Moskushamn. Her er anlegget bare blitt en del skadet av granater, men selve husene er blitt reparert av garnisonen som har vært stasjonert der i vinter (1945—1946).

Til vinteren 1946—1947 skulle man derfor håpe på en ganske stor produksjon fra de norske kullgruver på Svalbard. Man kan neppe vente flere norske kullfelter enn de ovennevnte opptatt med det første, men derimot kan det være sannsynlighet for en snarlig start av drift på gips og anhydrit. Jacob Kjøde A/S har hatt to prøvedrifter i gang før krigen, nemlig ved Skansbukta og ved Tempelfjorden for å prøve kvaliteten av disse mektige gips- og anhydritlag.

Hva de øvrige anlegg på Spitsbergen angår er russernes bebyggelse av Barentsburg og Grumantbyen fullstendig ødelagt, mens derimot de nye gruveanlegg ved Pyramidefjellet innerst i Billefjorden var helt urørt, unntatt en del tyverier av klær og tobakk osv. Sannsynligvis har tyskerne ikke villet gå inn i de dypeste fjordene av frykt for å bli innestengt av de allierte patruljer. Kullagrene ved alle gruver var brent, unntatt det lille lager fra undersøkelsesdriften ved Sveagruva.

Jeg har tidligere nevnt at fangststasjonene i Krossfjorden var brent. Videre er en av fangststasjonene i Isfjorddistriktet, en bistasjon på Kapp Thorsen brent, men ellers ingen stasjoner her sydpå, såvidt vi vet. — Under inspeksjon til nordkysten høsten 1945 fant vi hovedstasjonen på Biskayerhukken og på Kapp Roos i Woodfjorden ødelagt og likedan var en bistasjon i Liefdefjorden på innsiden av Reinsdyrlandet brent og enda en liten bistasjon på sydsiden av Magdalenafjorden. Det sannsynlige er at tyskerne har gjort bruk av disse stasjoner, f. eks. til værvarslingsstasjoner, men om de er ødelagt av tyskerne selv eller av allierte styrker vet jeg til dato intet om.

Etter fredsslutningen ble det opplyst av tyskerne at de hadde opprettet en værvarslingsstasjon på Bjørnøya, og en i Stormbukta på Sydkapp på Vest-Spitsbergen hvor to mann («norske») hadde overvintret. I en stasjon på Hopen hadde det vært tysk overvintringsmannskap på fire mann og enn videre hadde det i Rjipfjorden på Nordostlandet vært en tysk styrke på ikke mindre enn 11 mann. Alle disse mannskaper ble avhentet av norske ekspedisjoner i løpet av sommeren og høsten 1945.

Værvarslingsstasjonene på Bjørnøya og på Hopen er nå holdt i drift med norske mannskaper fra Værvarslinga i Tromsø, mens de to andre nedlagt. Vinteren 1945—46 har dessuten den norske stat hatt en midlertidig radiostasjon i Longyearbyen i drift og denne har også foretatt meteorologiske målinger. Kings Bay har en liten radiostasjon som kan sende over Longyearbyen og det gjør også radiostasjonen i Sveagruva. — Den norske garnison som ennå har en mindre

styrke stasjonert i Moskushamn har en egen militær radiostasjon, som står i forbindelse med Marinekommandoen i Nord-Norge.

Den norske stat har satt opp en midlertidig administrasjonsbygning i Longyearbyen til kontorer og innkvartering for de offentlige tjenestemenn istedenfor sysselmannsboligen, bergmesterboligen, posthuset og telegrafbygningen som var brent. Den vakre kirke som var bygd av Store Norske er det heller ikke noe igjen av.

Man kan regne med at de ødeleggelser som er foretatt på de norske gruveanlegg og fangststasjoner på Svalbard kom opp i en førkrigsverdi på omkring 20 mill. kr. og det vil antakelig koste minst det dobbelte å få anleggene i drift, således som de var planlagt før krigen. Da var det nemlig planen å komme opp i en samlet norsk kullproduksjon på Svalbard på omkring $\frac{3}{4}$ mill. tonn. Det skulle nå kunne være håp om å komme opp i dette tall i løpet av 3—4 år hvis man får Gruve nr. 2 i sikker drift igjen og dessuten anskaffer *isbryter* for å forlenge skipningssesongen og særlig av hensyn til Sveagruva, hvor isen går sent opp. Hvis man vil legge an på det kan man antakelig drive produksjonen ytterligere opp til ca. 900 000 à 1 mill. tonn ved hjelp av nye anlegg. Dette vil sammen med den fortsatte utbygging av våre vannfall bli av meget stor nasjonaløkonomisk betydning, idet vi skaffer brensel ved norsk arbeidskraft og sparer den valuta som ville gå med til innkjøp av utenlands kull. Det vil bli framtidens kullpriser og anleggsomkostningene samt forholdene i det hele som avgjør hvor stor kulldrift Norge vil sette i gang deroppe, men man kan antakelig regne med at mens man før hadde et belegg på 800—900 mann vil man etter hvert kunne skaffe beskjeftigelse for et par tusen norske på Svalbard ved kulldrift og ved drift på gips og anhydrit. Dette er de råproduktene som vi foreløpig kjenner til i disse traktene. Så får en fortsatt geologisk undersøkelse vise om der også fins andre drivverdige mineraler og bergarter. Man har store leier av pen stripet marmor, men den sprekker når man skjærer den ut (på grunn av kulden) og er derfor ikke brukbar. Fosforit og den sjeldne dobbeltspat er funnet deroppe, men hittil ikke i drivbare mengder. — Det er produsert en del pen sinkmalm på Vest-Spitsbergen og blymalm på Bjørnøya.

I tillegg til gruvedriften kommer så fangstmennenes virke på Svalbard. Hele landet er oppdelt i fangstfelter og her ligger så fangstmennene alene eller 2—3 arbeider i lag. Noen av fangstmennene har også sine hustruer med og de har trivdes godt de fleste av dem og er kommet igjen år etter år.

Man skulle tro at det skulle bli godt jaktutbytte etter alle disse krigsårene mens fangstfolkene har vært borte. Det er sannsynlig at reven har formert seg godt. Vi så ofte rev og revespor under inspeksjonsturen i fjor sommer inn til de forskjellige fangststasjonene. Men det er dessverre sannsynlig at det meste av reinbestanden er ødelagt av villhundene som har fått anledning til å bre seg utover etter evakueringen, idet ikke alle var blitt skutt. Døde rein var funnet mange steder og det var nesten ikke rein å se. Det sies også at hundene skal ha kommet over til Edgeøya. Det har vært igangsatt hissig jakt på dem og de må utryddes helt ellers vil det snart være slutt på Spitsbergenreinen som hadde kommet seg så godt opp under den lange fredningen fra 1925 til krigsutbruddet.

De innførte moskusdyr klarer seg forhåpentlig bedre mot hundene enn reinen, men det kan dessverre ikke nektes at det ikke er blitt tatt så nøye med jaktloven for Svalbard i disse krigsårene. De militære har drevet atskillig jakt på moskus og rein, men har også skutt atskillige ville hunder. Disse er nå også blitt farlige for mennesker etter at det er blitt mindre av rein å jakte på.

Det ser ikke ut som om harene, som ble innført fra Grønland og Finnmark i 1930—31 klarer seg på Svalbard. Det er sannsynligvis for mye nedising der oppe. Noen kull klarte seg tidligere nær anleggene, hvor de ble føret av folkene, men døde skinnmagre harer ble før krigen funnet oppe i dalen og bare et par stykker er sett etter krigen.

Jeg vil til slutt nevne at det må bli et meget strengere oppsyn med fredningen av sjøfuglene i rugetiden, også på Svalbard, ellers går de raskt sin undergang i møte. Til tross for at det er forbudt lå i fjor 12—13 skøyter ved Bjørnøya i flere uker og samlet egg og fugl i fuglebergene der. De fuglene som greier seg blir naturligvis forstyrret i rugingen ved plyndringen og det er opplagt at bestanden ikke tåler en så stor beskatning i lengden.

Respekten for lov og orden er dessverre gått meget tilbake også i polartraktene i krigsårene. Det vil nok ta en del tid å gjenopprette det tapte.

- Nr. 20. VOGT, TH., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjon til Sydøstgrønland med "Heimen" sommeren 1931.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr. b. 4, h. 5. 1933. Kr. 2,20.
- » 21. BRISTOWE, W. S., *The Spiders of Bear Island.* — Repr. from Norsk Entomol. Tidsskr., b. 3, h. 3. 1933. Kr. 0,75.
- » 22. ISACHSEN, F., *Verdien av den norske klappmyssfangst langs Sydøst-Grønland.* 1933. Kr. 1,60.
- » 23. LUNCKE, B., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers luftkartlegning i Eirik Raudes Land 1932.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 6. 1933. Kr. 1,00.
- » 24. HORN, G., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjon til Sydøstgrønland med "Veslemari" sommeren 1932.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 4, h. 7. 1933. Kr. 1,60.
- » 25. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Nordøst-Grønland i årene 1931—1933. — Isfjord fyr og radiostasjon, Svalbard.* Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 2. 1934. Kr. 1,60.
- » 26. GRIEG, J. A., *Some Echinoderms from Franz Josef Land, Victoriaøya and Hopen. Collected on the Norwegian Scientific Expedition 1930.* 1935. Kr. 1,00.
- » 27. MAGNUSSON, A. H., *The Lichen-Genus Acarospora in Greenland and Spitsbergen.* — Repr. from Nyt Magazin for Naturvidensk. B. 75. 1935. Kr. 1,60.
- » 28. BAASHUUS-JESSEN, J., *Arctic Nervous Diseases.* Repr. from Skandinavisk Veterinær-Tidsskrift, No. 6, 1935. Kr. 2,20.
- » 29. I. KOLSRUD, O., *Til Østgrønlands historie.* II. OSTERMANN, H., *De første efterretninger om østgrønlandingerne 1752.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 7. 1935. Kr. 2,20.
- » 30. TORNØE, J. KR., *Hvitserk og Blåserk.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5, h. 7. 1935. Kr. 1,00.
- » 31. HEINTZ, A., *Holonema-Reste aus dem Devon Spitzbergens.* — Sonderabdr. aus Norsk Geol. Tidsskr., b. 15, 1935. Kr. 1,00.
- » 32. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner i årene 1934 og 1935.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 5. 1935. Kr. 1,00.
- » 33. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814.* 1935. Kr. 10,00.
- » 34. LUNCKE, B., *Luftkartlegningen på Svalbard 1936.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6. 1936. Kr. 1,00.
- » 35. HOLTEDAHL, O., *On Fault Lines Indicated by the Submarine Relief in the Shelf Area West of Spitsbergen.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6. h. 4. 1936. Kr. 0,75.
- » 36. BAASHUUS-JESSEN, J., *Periodiske vekslinger i småviltbestanden.* — Særtr. av Norges Jeger- & Fiskerforb. Tidsskr. h. 2 og 3, 1937. Kr. 1,00.
- » 37. ORVIN, A. K., *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Øst-Grønland og Svalbard i året 1936.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6, h. 7. 1937. Kr. 1,00.
- » 38. GIÆVER, JOHN, *Kaptein Ragnvald Knudsens ishavsferder.* Sammen-arbeidet efter hans dagbøker, rapporter m. v. 1937. Kr. 5,80.
- » 39. OSTERMANN, H., *Grønlandske distriktsbeskrivelser forfattet av nordmenn før 1814.* 1937. Kr. 6,40.
- » 40. OMANG, S. O. F., *Über einige Hieracium-Arten aus Grönland.* 1937. Kr. 1,60.
- » 41. GIÆVER, JOHN, *Norges Svalbard- og Ishavs-undersøkelsers ekspedisjoner til Øst-Grønland sommeren 1937.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 6, h. 7. 1937. Kr. 0,75.
- » 42. SIEDLECKI, STANISLAW, *Crossing West Spitsbergen from south to north.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 2. 1938. Kr. 1,00.
- » 43. SOOT-RYEN, T., *Some Pelecypods from Franz Josef Land, Victoriaøya and Hopen. Collected on the Norwegian Scientific Expedition 1930.* 1939. Kr. 1,60.
- » 44. LYNGE, B., *A small Contribution to the Lichen Flora of the Eastern Svalbard Islands. Lichens collected by Mr. Olaf Hanssen in 1930.* 1939. Kr. 1,00.
- » 45. HORN, GUNNAR, *Recent Norwegian Expeditions to South-East Greenland.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 5-8. 1939. Kr. 1,00.

- Nr. 46. ORVIN, ANDERS K., *The Settlements and Huts of Svalbard* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 7, h. 5-8. 1939. Kr. 1,00.
- » 47. STØRMER PER, *Bryophytes from Franz Josef Land and Eastern Svalbard. Collected by Mr. Olaf Hanssen on the Norwegian Expedition in 1930.* 1940. Kr. 1,00.
- » 48. LID, JOHANNES, *Bryophytes of Jan Mayen.* 1941. Kr. 1,00.
- » 49. I. HAGEN, ASBJØRN, *Micromycetes from Vestspitsbergen.* Collected by dr. Emil Hadač in 1939. II. HADAČ, EMIL, *The introduced Flora of Spitsbergen.* 1941. Kr. 1,00.
- » 50. VOGT, THOROLF, *Geology of a Middle Devonian Cannel Coal from Spitsbergen.* HORN, GUNNAR, *Petrology of a Middle Devonian Cannel Coal from Spitsbergen.* 1941. Kr. 1,60.
- » 51. OSTERMANN, H., *Bidrag til Grønlands beskrivelse, forfattet av nordmenn før 1814.* 1942. Kr. 7,60.
- » 52. OSTERMANN, H., *Avhandlingar om Grønland 1799—1801.* 1942. Kr. 6,40.
- » 53. ORVIN, ANDERS K., *Hvordan opstår jordbunnsis?* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 8, h. 8, 1941. Kr. 1,00.
- » 54. STRAND, ANDR., *Die Käferfauna von Svalbard.* — Særtr. av Norsk Entomol. Tidsskr., b. 6, h. 2-3. 1942. Kr. 1,00.
- » 55. ORVIN, ANDERS K., *Om dannelse av strukturmark.* — Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 9, h. 3, 1942. Kr. 1,00.
- » 56. TORNØE, J. KR., *Lysstreif over Noregsveldets historie. I.* 1944. Kr. 9,00.
- » 57. ORVIN, ANDERS K., *Litt om kilder på Svalbard.* Særtr. av Norsk Geogr. Tidsskr., b. 10, h. 1, 1944. Kr. 1,60.
- » 58. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814. 2.* Oslo 1944. Kr. 5,80.
- » 59. OSTERMANN, H., *Dagbøker av nordmenn på Grønland før 1814. 3.* Oslo 1944. Kr. 1,60.
- » 60. AAGAARD, BJARNE, *Antarktis 1502—1944.* Oslo 1944. Kr. 12,00.
- » 61. AAGAARD, BJARNE, *Den gamle hvalfangst.* Oslo 1944. Kr. 1,60.
- » 62. AAGAARD, BJARNE, *Oppdagelser i Sydishavet fra middelalderen til Sydpolens erobring.* Oslo 1946. Kr. 5,00.
- » 63. DAHL, EILIF og HADAČ, EMIL, *Et bidrag til Spitsbergens flora.* Oslo 1946. Kr. 1,00.
- » 64. OSTERMANN, H., *Skrivelser angaaende Mathis Iochimsens Grønlands-Ekspedition.* Oslo 1946. Kr. 1,50.
- » 65. AASGAARD, GUNNAR, *Svalbard under og etter verdenskrigen.* 1946. Kr. 1,00.
- » 66. RICHTER, SØREN, *Jan Mayen i krigsårene.* 1946. Kr. 1,50.